

TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)

Uluslararası Hakemli Dergi Yıl: 2025/Güz, Sayı: 9

ISSN 2792-0879

Araştırma Makalesi

Şairnâmeler ve Şuarâ Tezkireleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz*

Ecem GÜRSU**

Öz

Türk edebiyatı, köklü ve zengin yapısıyla farklı türlere ev sahipliği yapan bir gelenektir. Bu zenginliğin bir kolunu da biyografik nitelik taşıyan eserler oluşturmaktadır. Söz konusu eserlerin bir kısmı şairlerin hayatına odaklanmakta ve halk, divan geleneğinde farklı biçimlerde kendini göstermektedir. Halk edebiyatında “şairnâme”, divan edebiyatında “şuara tezkiresi” olarak adlandırılan bu eserler şairlerin biyografik ve edebî yönlerini kendi imkânları ölçüsünde ortaya koymaktadır. Çalışmanın amacı, şairnâmeler ve şuarâ tezkirelerinin farklı ve benzer yönlerini karşılaştırmalı bir analizle ortaya koyarak iki türün birbirine denk sayılamayacağını örneklerle açıklamaktır. Şairnâmeler, şairlerin adlarını tarihe not düşerek onların unutulmasını engelleyen bir değere sahiptir ancak genellikle yüzeysel bilgiler sunar. Buna karşılık şuarâ tezkireleri ise şairlerin hayatlarını daha detaylı şekilde ele almakta ve şiir örnekleriyle anlatımını zenginleştirmektedir. Ek olarak şairnâmeler ve şuarâ tezkireleri yapı itibarıyla da farklı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla her iki türün Türk edebiyatında kendine özgü niteliği, yeri ve kıymeti vardır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar, bu iki müstakil türü aynı kefiye koymanın her birinin özgün taraflarını göz ardı etmek anlamına geleceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Şairnâmeler, Şuarâ Tezkireleri, Aşık Ömer, Ruhsatî, Latifi Tezkiresi, Heşt Behişt

Türk edebiyatının köklü ve zengin geçmişi, pek çok tür ve eser ile bezelidir. Edebiyatımızın biyografik yönden çeşitliliğini gösteren ve çeşitli yönleriyle şairleri ele alan şairnâmeler ve şuarâ tezkireleri de edebî geçmişin önemli parçalarındandır. Halk edebiyatında manzum biçimde, genelde 11’li bazen de 8’li hece ölçüsüyle yazılan şairnâmeler, daha çok şairlerin isimlerine odaklanıp şairleri tarihsel bellekte saklamayı amaçlarken divan edebiyatında mensur biçimde kaleme alınan şuarâ tezkireleri, şairlerin hayatlarını ve edebî kişiliklerini derinlemesine inceleyerek edebiyat tarihi için önem arz etmektedir.

Bu çalışma, söz konusu iki türü işlevsel ve yapısal yönlerden karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alarak şairnâmeleri ve şuarâ tezkirelerini kendi bağlamları içinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Şairnâmelerin halk edebiyatının estetik ve ahenkli yapısına dayanan yüzeysel bilgi sunma meyilleri ile şuarâ tezkirelerinin biyografik derinliği ve eleştirel perspektifi arasındaki farklar çalışmada örnekler üzerinden açıklanmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu iki türün birbirinden bağımsız gelişen

* Geliş tarihi: 01.08.2025

Kabul Tarihi: 30.10.2025

Atıf: Gürsu, E. (2025). Şairnâmeler ve Şuarâ Tezkireleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 9: 82-94.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ANKARA/TÜRKİYE. E-posta: ecem.grsu@gmail.com ORCID: 0000-0002-6685-9198

seyirlerine rağmen ortak bir konu etrafında birleşerek şairlere odaklanmalarının ve eserleri kaleme alanların da yine bir edebî kişilik olmasının yarattığı benzerlikler de çalışmada tartışılmaktadır.

1. Şairnâmeler

Şairnâmeler, halk edebiyatının edebî ürünlerindendir. Şairler destanı, ozanlar şiiri, âşıklar serencamı gibi farklı isimlerle de ifade edilmektedir. Şairnâmeler, Kaya'ya göre (2020, s. 804) “Âşıklar tarafından genellikle 11 hece ile yazılan / söylenen, çağdaşı yahut kendilerinden önce yaşamış olan şairlerin mahlaslarına ve onları niteleyen birtakım vasıflarına yer verilen şiirlerdir.” Sağ (1994, s. 20), “En kısa ifadeyle ‘Şairnâme’ler, halk şairleri tarafından, çoklukla hece vezni ile yazılan ve mevzularını da şairlerin ve şairlerin değişik yönlerinin teşkil ettiği manzumeler olarak tarif edilebilir.” şeklinde açıklamaktadır. Özarslan (2017, s. 140), şairnâmelerin şiiri yazan âşıkla çağdaş veya o âşıktan önceki bir zamanda hayatta olmuş olan bir başka şairin adının bulunduğu ya da şairin niteliklerinin ifade edildiği, pek de uzun olmayan eserler olduğunu söylemektedir. Özellikleriyle bilinen yönleriyle veya sadece isimleriyle şairleri ele alan şairnâmelerin yazılış amaçları şöyle açıklanabilmektedir:

Bir şâirin ileride bunun bir kaynak olabileceğini düşünmesi; üzüntülü bir anında, kendisi gibi dertli olan şairleri zikrederek derdinin hafifleyebileceğini umması; bir âşığın, şairlerin başından geçen hadiseleri şiir diliyle kendisinden sonrakilere yansıtmak fikri; yahut birisinin arzusunu yerine getirmek için kaleme alınmış olması akla gelen ilk ihtimallerdendir (Kaya, 1990, s. 10).

Şairnâmelerde ele alınan şairler, bazen yalnızca isimleriyle geçirilmiş bazen de o şairle ilgili kısa değerlendirmelere yer verilmiştir. Her koşulda bu bilgiler, şair hakkında detay sayılamayacak niteliktedir. Şairnâmelerin biçimsel özelliği de bu duruma uygunluk göstermektedir. Manzum tarzda yazılan şairnâmeler; pek çok şairin bir arada ele alındığı, bazen bir dörtlükte peş peşe isimlerin sıralandığı eserlerdir.

Şairnâmeler, tespit edilebilecek bazı dezavantajları olmasına rağmen edebiyatımızın kıymetli mamullerindendir. Her şeyden önce şairlerimizi yazının koruması altına alması ve geçen zaman yüzünden unutulmalarını engellemesi yönüyle değerlidir ancak bu tür eserleri kaleme alan da başka bir şairdir. Bu sebeple şairnâmelerde öznel değerlendirmelere de tesadüf gelmek mümkündür. Dolayısıyla şairlerle ilgili yorumlarda temkinli olmakta yarar vardır (Kaya, 1990, s. 7). Ayaz (2024, s. 14), şairnâmelerde tezkirelerde olduğu kadar olmasa da şairlerin memleketi, adı, tarikatı gibi özellikleri hakkında bilgiler verilebileceğini ama şairnâmelerin en önemli özelliğinin bir şairin başka bir şair hakkında yazması olduğunu ifade etmiştir.

Şairnâmelerde yazıldığı devrin veya önceki devirlerin şairlerine ve bunlar hakkındaki bilgilere ulaşılabileceği düşüncesi şairnâmeleri hem incelenmeye değer kılmış hem de farklı türler ile mukayesesine ortam hazırlamıştır. Bu çerçevede en çok ele alınan tür, şuarâ tezkireleri olmuştur.

2. Şuarâ Tezkireleri

“Arapça zıkr kökünden gelen tezkire; tezkere, pusula, hükümetten alınan izin kâğıdı, bâzı meslek sâhibi kimseler için yazılan biyografi” (Devellioğlu, 1960, s. 1331) manalarını taşımaktadır. Kapsamlı anlam alanına sahip tezkire, özel olarak şairlerin hayatına eğildiğinde şuarâ tezkiresi, tezkiretü’ş- şuarâ isimleri alır.

Kurnaz (2011, s. 384), “Şairlerin biyografileri, eserleri ve edebî kişilikleri hakkında bilgi veren eserlere şuarâ tezkiresi denir.” tanımını yapmıştır. Koç Keskin (2011, s.431), bu edebî eserlerde divan şairlerinin yaşamları, edebî kişilikleri ve eserleri hakkında bilgi verilmekle birlikte sanat güçleri noktasında da çeşitli kritiklerin yapıldığını ifade etmektedir.

Şairlerin isimlerini ve hayatlarını kayıt altına alan şuarâ tezkireleri, nesillerin önceki devir şairlerini tanımalarına olanak sağlamıştır. Şairin dönemi, memleketi, eğitimi, mesleği, (varsa) bağlı olduğu tarikat, özel hayatındaki önemli olaylar gibi pek çok aydınlatıcı noktaya şuarâ tezkirelerinden ulaşmak mümkündür.

Şairlerin yaşamı hakkında peş peşe bilgileri sıralamaktan ibaret olmayan şuarâ tezkireleri şiir örnekleri içermesi ve bunları yorumlaması açısından da oldukça kıymetlidir. Bu sayede didaktik ile estetik görüş birleşerek araştırmacılara da farklı değerlendirmeler yapabilme imkânı sunar. Kılıç (2007, s. 552) şuarâ tezkirelerinin profilini şöyle açıklar: “Tezkireler sadece şairler hakkında bilgi vermeleriyle değil, seçilen şiirler açısından da önem taşır. Tezkirelerin bir önemi de şiir geleneğimizi yansıtmalarıdır. Aynı zamanda birer şair olan tezkire yazarlarının şiir seçiminde dikkat ettikleri noktalar değerlendirilirse, zamanın şiir zevki de ortaya çıkarılmış olur.” Konuya Çınar da (2011, s. 77), benzer bir noktadan yaklaşmaktadır: “Tezkirelerin şair ve şiir hakkındaki görüşleri, modern anlamda bir eleştiri özelliği taşımasa da kendi çağıının şiir ve şairi için bir değerlendirme ölçütüdür.”

Şuarâ tezkireleri, şairler tarafından zamanla farklı tarzlarda kaleme alınmıştır. “Şuara tezkireleri genellikle şairlerin mahlaslarına veya adlarına göre alfabetik düzenlenmiştir. Şairleri devirlere ve tabakalara göre ayırarak ele alan, her tabakaya giren sanatkârların kendi içinde yine alfabetik olarak sıralandığı tezkireler de kaleme alınmıştır.” (Ayaz, 2024, s. 14).

Edebiyatımızda pek çok örneği bulunan şuarâ tezkireleri, derinlikli yapısıyla kültür hayatımızın önemli ürünlerindendir. Şairlerin hayatına yönelik detaylı bilgilere ulaşılabilen bu eserlerde hem bireysel hem de toplumsal şiir, şair anlayışını gözlemleyebilmek de mümkündür.

3. Şairnâmeler ve Şuarâ Tezkirelerinin Mukayesesi

Çoğunlukla 11’li hece ölçüsüyle yazılan şairnâmeler yaşamış ve yaşayan şairler hakkında kısa bilgi veren genellikle de sadece şairlerin isimlerini anmakla yetinen halk edebiyatı ürünleridir. Şuarâ tezkireleri de temelde yaşamış ve yaşayan şairleri ele almış olmasında rağmen biçim özellikleri ve

derinlik yönünden şairnâmelerden oldukça farklıdır. Bu farklılık iki müstakil alanın karşılaştırılmasına uygun bir zemin hazırlamaktadır.

Biyografinin bir kişinin hayatına bütüncül açıdan yaklaşan bir tür olması gerekliliği düşünüldüğünde bu eserlerden kişiye dair ne kadar bilginin elde edilebildiği konusu gündeme gelmektedir. Bu noktada da şuarâ tezkireleri, şairnâmelere göre daha teferruatlı içeriğiyle öne çıkmaktadır. Şuarâ tezkirelerinde şairlerin hayatlarına temelden ulaşma imkânı bulunmaktadır, mesela şairlerin memleketleri şuarâ tezkirelerinde verilirken şairnâmelerde bu bilgiye ulaşmak her zaman mümkün olmayabilir. Sehî Bey, Heşt Behişt isimli tezkiresinde Hayalî'nin Rumeli'den olduğunu ifade etmiştir (Sehî Bey, 1980, s. 216). Latifi Tezkiresi de Hayâlî hakkındaki bu bilgiyi doğrulamaktadır (Kaya, 1990, s. 228). Kendisi de Bursalı olan Âşık Ömer'in şairnâmesinde ise hususi olarak şairlerin memleketlerini belirtmediğini yalnız 25. dörtlükten itibaren ismini geçirdiği şairlerin Bursalı olduğunu şu ifadelerden anlamaktayız:

“Bu denlü cem'idüp akl-ı perişan

Yazduk isimlerin oldukça imkân

Asrımızda olan sâhib-i divân

Dinle bizim şehrimizde olanı” (Kaya, 1990, s. 29).

Bu dörtlükten sonra adı geçen şairlerin Bursalı olduğunu biliyoruz ancak önceki dörtlüklerde ismi geçen şairler hakkında Âşık Ömer memleket bilgisi vermemiştir. Ruhsatî'de ise şairlerin nereli olduğuyla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Tarikatlar edebiyat geleneğinde önemli bir yer tutmaktadır öyle ki bazı şairler tarikatlarıyla birlikte anılır olmuştur. Şuarâ tezkirelerinde bu tarzda bilgilere de yer verildiğini görmek mümkündür. Latifi Tezkiresi'nde Nesîmî hakkında şunları söyler: “Aslen Şeyh Şiblî'nin dervişlerinden biri idi. Sonra Fazlullâh Hurûfî'nin halifelerinden oldu. İkisi de sistemlerinin harfler üzerine kurmuşlar ve otuz iki harfi insan suretinde bulmuşlardır.” (İsen, 1990, s. 339). Latifi, Nesîmî'nin tarikatını vermekle kalmamış aynı zamanda bu tarikatın bakış açısını da kısaca açıklamıştır. Heşt Behişt'te Hayalî'nin Haydarîlere mensup olduğu ifade edilmiştir (Sehî Bey, 1980, s. 216). Latifi de Hayalî'nin tarikat yolunda bir kişi olduğunu belirtmesine rağmen tarikatın ismini doğrudan belirtmez (İsen, 1990, s. 228). Şairnâmelerde ise şairlerin bağlandıkları tarikatlara dair ayrıntılı bilgiler bulmak her zaman mümkün değildir. Aynı Nesîmî hakkında Âşık Ömer sadece derisinin yüzüldüğünü hatırlatır ve geçer:

“Sultan **Nesîmî**'dir cümleye serdâr

Esrâr-ı aşkı ol eyledi izhâr

Derisin yüzdüler etmedi inkâr

Cânâna erince terk etti cânı” (Kaya, 1990, s. 26).

Şuarâ tezkirelerinin şairleri detaylı şekilde, hayatlarının farklı yönleriyle ele alır. Bu sayede de hepsi ayrı bir kaynak görevi görebilir. Bilgilerin yoğunluğu bir şuarâ tezkiresinde yazılanların ötekilerinden kontrol edilebilmesine imkân sağlayabilmektedir. Mesela Heşt Behişt'te Latifi'nin memleketi Kastamonu olarak verilmektedir (Sehî Bey, 1980, s. 238), Latifi kendi tezkiresinde de memleketinin Kastamonu olduğunu yazmıştır (İsen, 1990, s. 283). Heşt Behişt'te ve Latifi Tezkiresi'nde Hayalî'nin Rumeli taraflarından olduğu yazılmıştır (Sehî Bey, 1980, s. 216; İsen, 1990, s. 228). Çalışmamızda ele alınan şairnâmelerde ise bu türden bilgilerin kontrol edilebileceği ifadelere rastlanmamaktadır. Dolayısıyla burada da şairnâmelerin kapsamlarındaki sınırlılık ortaya çıkmaktadır.

Özellikle divan geleneğine dâhil olan şairleri devlet kademelerinde de görmek mümkündür. Şairler, farklı meslekleri de icra edebilmektedir. Şuarâ tezkirelerinde bunlar da göze çarpmaktadır. Heşt Behişt'te Ahmed Paşa'nın Sultan Mehmet'e öğretmenlik yaptığı söylenmiştir (Sehî Bey, 1980, s. 54). Latifi Tezkiresi'nde de bu bilgi aynen verilmiştir (İsen, 1990, s. 105). Sehî Bey (1980, s. 222), Bakî'nin Sultan Mehmet'in yaptırdığı camide hatiplik yaptığını; Latifi (1990, s. 105), Ahmet Paşa'nın bilgin bir vezir ve bilgili bir şair olduğunu belirtmiştir. Ruhsatî'nin 18 şairin adının geçtiği şairnâmesinde şairlerin mesleklerine dair hiçbir bilgiye ulaşılamamaktadır. Yalnızca Âşık Ömer Şairnâmesi'nde Suûd Efendi hakkında bilgi aktarmaktadır:

“**Suûd Efendi** ol müft-i islâm

İlmile âlemde buldu hoş makam

İns ü cinne fetvâ verdi bir eyyâm

Bir nesne olmazdı andan pinhâni” (Kaya, 1990, s. 27).

Şairnâmelerin biyografik değer açısından şuarâ tezkirelerine göre zayıf olmasının nedenlerinden biri de içeriklerindeki karmaşadır. Ruhsatî'nin Şairnâmesi'ndeki şu dizeler söz konusu karmaşaya örnektir:

“**Yazıcı'oglu** yanmış evrak elinde

Mecnun Hakk'a yetmiş Leyla dilinde

Ferhat canı vermiş Şirin yolunda

Fuzûlî sultan var sen n'olacaksın” (Kaya, 1990, s. 47).

Ruhsatî; Fuzûlî, Yazıcıoğlu gibi divan şairleri ile Leyla, Mecnun, Ferhat, Şirin gibi hikâye kahramanlarına aynı dürtlükte yer vermiştir. Görüldüğü üzere şairnâmelerin bazı bölümlerinde şairler ile edebî karakterler birbirine karıştırmıştır. Yine Ruhsatî'nin şairnâmesinde anlatı kahramanları ve şairler iç içe geçmiştir:

“**Âşık Garip** sazın asmış duvara

Kerem yana yana dönmüş fenere

Kusûrî'nin gözü benzer pınara

Ene'l- Hak diyen var sen n'olacaksın" (Kaya, 1990, s. 47).

Yukarıdaki dizelerde de görüldüğü gibi şairnâmelerde zaman zaman mutlak olanla muhayyel olan birbirine karışmış ve bazı edebî kahramanlar da şairnâmelerde yerini almıştır. Oysa bu kişilerin tarihselliklerinden çok anlatı kahramanları olmaları söz konusudur (Oğuz, 2011, s. 530-531). Âşık Ömer'in şairnâmesinde de tarihsel kişiliği tartışmalı olan Karacaoğlu, zaman zaman destan kahramanı zaman zaman da halk şairi olarak ele alınan Köroğlu da bu çerçeveye dahil edilebilir:

“Evvel **Kâtibi**'den idelim âğaz

Kâmil'in sözlerin derûnuna yaz

Köroğlu çalardı perdesizce saz

Kuloğlu'nun belli nâm ü nişânı" (Kaya, 1990, s. 29).

Şairnâmenin başka bir dörtlüğünde de benzer bir durum vardır:

“**Öksüz Âşık** deyişleri aseldir

Karac'oğlu ise eski meseldir

Ezgisi çığrılır keyfe keseldir

Biz şâir saymayız öyle ozanı" (Kaya, 1990, s. 30).

Şairnâmelerin kapsam noktasındaki değişken yapısına bir başka örnek de:

“Ârifler **Hayâti** nazmın beğendi

Sultan Selim Han'a kılup pesendi

Semend- i tab'ile **Yahyâ Efendi**

Niçe dem cüstücû kıldı meydânı" (Kaya, 1990, s. 27).

Dörtlükteki değişkenlik bahsi geçen isimlerin gerçekten yaşayıp yaşamadığı değildir ancak bir divan şairi, bir sultan şair, bir de tekke şairi olduğunu düşündüğümüz şairin bir arada anılmış olması söz konusudur. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Yavuz Sultan Selim'in sultan şairlerden olması ve Selîmî mahlası ile şiirler yazdığı bilinmesi bir sebep olabileceği gibi Hayâti, Yavuz Sultan Selim ve Yahyâ Efendi arasındaki çağdaşlık da bir sebep olabilir. Yavuz Sultan Selim, Osmanlı'nın Yükselme Dönemi padişahlarındandır ki bu da 15- 16. yüzyılları işaret etmektedir. Ayrıca 1467 veya 1470 yıllarında doğmuş olduğu belirtilmektedir (URL-1). Hayâti, 16. yüzyıl divan edebiyatı şairlerindendir. Yahyâ

Efendi ile ilgili net bir ifade kullanılmamış olsa da Trabzon'da doğmuş ve annesi Kanûnî Sultan Süleyman'a süt annelik yapmış olan bir Yahyâ Efendi mevcuttur. Bu dönemlerde Yavuz Sultan Selim de Trabzon'da vali olarak görev yapmaktadır (URL-2). Mevcut bilgiler dörtlükte adı geçen Yahyâ Efendi'nin 16. yüzyıl tekke şairlerinden müderris, Beşiktaşlı Şeyh Yahya olduğunu düşündürmektedir. Methedici ifadelerin kullanıldığı bu dörtlük üç farklı kolu harmanlamakla birlikte bunlar hakkında herhangi bir açıklayıcı bilgi vermemesi nedeniyle eserin kapsamında bir karışıklığa yol açmaktadır.

Şairnâmeler ve şuarâ tezkireleri arasındaki diğer bir fark da düzen hususudur. Şairnâmelerin dizelerinde şairler herhangi bir usul olmadan dökülüp giderken şuarâ tezkireleri zaman içerisinde gelişme gösterebilmiştir. Latîfî'nin tezkiresi alfabetik olması yönüyle ilktir ve bu düzen kendi dönemi için oldukça önemli bir yeniliktir. Nehârî (İsen, 1990, s. 338), Nesîmî (İsen, 1990, s. 339), Neşâtî Bey (İsen, 1990, s. 340), Neşrî (İsen, 1990, s. 341) dizilişi Latîfî Tezkiresi'nin abecesel düzenine örnektir. Ek olarak, şuarâ tezkirelerinde şairlere daha fazla yer ayrılmış olması nicelik olarak da şairnâmelerin şuarâ tezkirelerine yetişemeyeceğini göstermektedir. Âşık Ömer'in şairnâmesinde bir dizinin sonunda sadece ismi geçen Bâkî'ye (Kaya, 1990, s. 27), Sehî Bey (1980, s. 222) neredeyse bir sayfa ayırmıştır.

Şairnâmeleri şuarâ tezkirelerinden ayırdığımız bir diğer nokta da onların biçimsel farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Şairnâmeler, dörtlük ve hece ölçüsü esasına göre yazılırken şuarâ tezkireleri mensur tarzıdır. Şekil farkından dolayı şairnâmeler kafiye, redif gibi unsurlarla belirgin bir melodik yapıyı kolaylıkla yakalayabilmektedir. Buna karşın şuarâ tezkireleri mensur olmaları sebebiyle melodik yapılarını şairnâmeler kadar açıkça gösterememektedir ancak bu fark şuarâ tezkirelerinde melodik bir yapının oluşamayacağı anlamına gelmemekte, seci denilen iç uyaklarla da ahengi yakalama imkânı doğmaktadır. Âşık Ömer'in aşağıdaki dörtlüğü şair isimlerinin 11'li hece ölçüsü esasına uygun olarak şair isimlerini kafiyeli olarak sıralanışını göstermektedir:

“Behîştî, Nâimî, Feyzî, Dühûrî

Sabrî hakikatın hem dahi **Nûrî**

Ubeydî, Mesihî, Emrî, Sürurî

Emîrî, Rindî hem **Şuhûdî, Kânî**” (Kaya, 1990, s. 28).

Ruhsatî'nin şairnamesi de 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır ve ahenkli söylenişler mevcuttur:

“Bazı âşık vardır sürer savurur

Mahbûbî aşkıdan dağı devirir

Altmış beş yaşında çalar çağırır

Meslekî suzan var sen n'olacaksın” (Kaya, 1990, s. 48).

Latîfî'nin Hayâlî Bey'i anlatırken kullandığı ifadeler, düzyazıda sağlanan ritimselliğe bir örnektir: "Yüce bir şan ve eşsiz yeteneğiyle ortaya çıkıp dünyanın bilgisi ve yegânesi ve çağının tek kişisi olmuştur." (İsen, 1990, s. 229). Burada methiye amaçlı, bilinçli bir kelime seçimi yapılarak uyumun yakalandığı görülmektedir ancak şairle ilgili nesnel bilgilerin verilmek istendiği yerlerde bu tür ahenklerin oluşmasına olanak verilmediği de mensur tarzda görülmektedir. Örneğin yine Latîfî, Ahmed Paşa'dan söz ederken "Babaları merhum Sultan Murad'a kazasker oldu. Kendisi de Sultan Mehmed'in hocası iken eşsiz bir şanla vezir olup yüksek iltifatlarına mazhar düşünmüşlerdir." (İsen, 1990, s. 105) ifadelerini kullanır. Görüldüğü üzere şuarâ tezkirelerinde melodik yapı şairnâmelerdeki kadar istikrarlı şekilde sürdürülememektedir.

Şairnâmeler ve şuarâ tezkirelerinin mukayesesini noktasında bu iki türün müşterek taraflarına değinmek de faydalı görünmektedir. Bu eserler, çağdaş oldukları ya da kendilerinden önce yaşamış şairleri -kendi nitelikleri çerçevesinde- ele almaktadır. Her iki türün özünde birer edebî eser olması şairlerin diğer şairler ve şiirler hakkında birtakım subjektif yorumlar yapmasına ortam sağlamıştır. Latîfî (İsen, 1990, s. 264), Kâtibî hakkında verdiği bilgilerde: "Çok sayıda kaside ve gazeli vardır. Ama gazelleri renksiz ve güzellikten yoksundur." ifadelerini kullanırken Sehî Bey (1980, s. 216), Hayâlî ile ilgili: "Hoş tabiatlı, gönlü şen, kabiliyetli gençtir. Söylediği gazellerinde pek çok hususi mana tasarruf etmiştir. Gazelde kendisinin hususi bir tarzı vardır. Kısacası kendi vadisinde eşi bulunmaz şiirler söylemiştir." yorumlarında bulunmuştur. Âşık Ömer'in şairnâmesinde de benzer örnekler bulmak mümkündür.

"**Zâtî**'nin kormuyam san'atın meğer

Beyânî'nin fazlı cihânı değer

Koca **Necâtî**'yi sorarsan eğer

Oldur şuarânın pîr-i irfânı" (Kaya, 1990, s. 27).

Yukarıdaki dördlükte görüldüğü gibi Âşık Ömer; Zâtî, Beyânî ve Necâtî hakkında kendi düşüncelerini övgü dolu sözlerle ifade etmiştir. Bu türden ifadeler objektif ve adı geçen şairin hayatını aydınlatıcı olmaktan uzaktır.

Şairlerin adını kayıt altına alarak bir noktada kalıcı olmalarını sağlayan şairnâmelere içerik, kapsam ve düzen noktasından bakıldığında ise şuarâ tezkirelerine yetişemediği görülmektedir. Şairnâmelerin de tıpkı şuarâ tezkireleri gibi biyografik kaynaklar olabileceği sonucuna ulaşmak, şairnâmelere zaten talibi olmadıkları bir rolü yüklemek ve eserlerin değerine haksızlık yapmak demektir. Aslında Arvas (2011, s. 51), şairnâmelerin omzuna yüklenen bu kıyas ve tezkirelere benzetme yükünün güzel bir tespiti yapmıştır: "Belki de bunun temel nedeni, şairnâme denilen türden çok fazla bir beklentinin olmasıdır.". Bugün şairnâmelere tarihî bir kaynak muamelesi yapmaya çalışanlara da Âşık Ömer kendi dizelerinde cevabını vermiştir:

“Geldi dil bûlbûlü medh-i lisâne

Kasdı şuarâyı çekmek beyâne

Gör ne âşıklar var gelmiş cihâne

Dilde yâd edelim hep şâirânî” (Kaya, 1990, s. 26).

Sonuç

Bu çalışmada şairnâmeler ve şuarâ tezkireleri arasında mukayese yaparak iki türün edebiyatımız için yeri ve önemini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Elde edilen bulgular, bu iki türün hem içerik hem de biçim açısından oldukça farklı olduğunu göstermektedir.

Şairnâmeler, şairlere dair verilen bilgiler bakımından yüzeysel kalmakta ve genellikle şaire dair herhangi bir bilgi aktarılmadan sadece adı anılmaktadır. Bazen bir mısrada birden fazla şairin ismi art arda sıralanmaktadır.

Kapsam bakımından ise sadece devrin veya önceki devirlerde yaşamış şairlerin değil hikâye kahramanlarının veya yaşadığı tartışmalı isimlerin de dâhil edilebildiği görülmektedir. Bununla birlikte sadece halk şairlerine değil divan şairlerine de yer verilmektedir. Bu durum, şairnâmelerin içeriğinde karmaşaya yol açabilmektedir.

Şekil bakımından incelendiğinde manzum yapıda olmaları, hece ölçüsü, kafiye ve redif unsurları sayesinde ritmik yapıları öne çıkmaktadır. Hakkında herhangi bir bilgi verilmeyen, aynı mısrada art arda isimleri sıralanan şairlerde de kafiye unsuru dikkat çekmektedir.

Şuarâ tezkireleri ise şairler hakkında verilen bilgiler bakımından daha ayrıntılı görünmekte ve biyografik bir kaynak niteliği taşımaktadır. Zaman zaman bir tezkirede verilen bilgi başka bir tezkireden de teyit edilebilmektedir. Şairlerin eserlerinden örnekler vermesi de eserlerin içeriğini derinleştirmektedir.

Kapsam bakımından ise devrin veya önceki dönem şairlerinin ele alınmış olması eserlerin sınırlarını belirtmektedir. Bununla birlikte sultan şairlere, tasavvuf erbabı olan şairlere de yer verildiği görülmektedir. Yine de eserin tamamının şairlerden oluşmuş olması şuarâ tezkirelerini kapsam bakımından daha net hâle getirmektedir. Ek olarak şairnâmelerde divan şairlerine de yer verilmiş olmasına karşın şuarâ tezkirelerinde âşıklara yer verilmediği de görülmektedir.

Şekil bakımından mensur yapıda olmaları sebebiyle ahenk unsuru şairnâmeler kadar ön planda olmamakla birlikte seci yoluyla veya bağlama uygun sanatlı söyleyişlerle zaman zaman melodik bir yapı sağlanabildiği görülmektedir. Yine de ritmik yapıyı şairnâmelerdeki kadar kolay fark edebilmek mümkün görünmemektedir.

Her iki türe müşterek açıdan bakıldığında ise üç husus ortaya çıkmaktadır. İlk olarak hem şairnâmeler hem de şuarâ tezkireleri şairlerin isimlerini yazı aracılığıyla güvence altına alarak tarihten silinmelerini

engellemekte ve o ismin bir dönemde hayatta olduğunu ortaya koymaktadır. İkincisi, her iki tür de kendi üslup ve şekil özellikleri doğrultusunda Türk edebiyatının zenginliğine katkıda bulunmaktadır. Üçüncü ve son müşterek yön ise bu tür eserlerin başka şairler tarafından oluşturulmasıdır. Bu durum eserlerde öznel yargılara, sanatlı söyleyişlere yol açmaktadır. Dolayısıyla iki türe de dikkatli şekilde yaklaşarak bilgileri mümkün olduğunda farklı kaynaklardan teyit etmek edebiyat tarihinin güvenilirliği açısından yerinde olacaktır.

Sonuç olarak bu iki türü aynı kefeye koymak yerine her birini kendi müstakil yönleriyle değerlendirmek en doğru yaklaşım olacaktır. Şuarâ tezkirelerinin edebiyat tarihimize yaptığı katkıların yanında şairnâmelerin de halk edebiyatındaki rolü göz ardı edilmemelidir. Türk edebiyatı mirasının zenginliğini ve çeşitliliğini anlamamız açısından şairnâmeler de şuarâ tezkireleri de kıymetli eserlerdir.

Kaynakça

- Arvas, A. (2011). Şairnâmeler üzerine. *Mukaddime*, 4(4), 43-60.
- Ayaz, B. (2024). Âşık edebiyatı el kitabı. Fatma Ahsen Turan, Pamuk Nurdan Gümüştepe (Ed.), *Âşık edebiyatının kaynakları* (s. 11-19). Nobel.
- Çınar, B. (2011). XVI. yüzyıl tezkirecilerinin şiir seçimlerindeki orijinallik. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 75-90.
- Devellioğlu, F. (1960). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi.
- İsen, M. (1990). *Latîfî tezkiresi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, D. (1990). *Şairnâmeler*. Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası.
- Kaya, D. (2020). *Türk dünyası ansiklopedik Türk halk edebiyatı kavramları ve terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Kılıç, F. (2007). Edebiyat tarihimizin vazgeçilmez kaynakları: şair tezkireleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (10), 543-564.
- Kurnaz, C. (2011). *Eski Türk edebiyatı*. Berikan Yayınevi.
- Mermer, A., Alıcı, L., Eflatun, M., Bayram, Y., Koç Keskin, N. (2011). *Eski Türk edebiyatına giriş*. Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2011). Âşık şiirinin sözlü aktarımı ve şairnamelerin biyografik değeri. F. Kılıç (Ed.), *Mustafa İsen adına uluslararası sempozyum klasik Türk edebiyatında biyografi bildirileri Nevşehir 6-8 Mayıs 2010* (s. 523- 532). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
- Özarslan, M. (2017). Şuarâ tezkireleri ve şairnâmeler üzerine. *Hece*, 21(249), 139-143.

Sağ, R. (1994). Edebiyat tarihimize kaynak olarak “şairnâmeler”. *İlkıyaz*, 3(20), 20-23.

Sakaoğlu, S. (1989). Şairnameler üzerine. *Milli Folklor*, 1(4), 7-16.

Sehî Bey. (1980). *Heşt behişt*. Mustafa İsen (Haz.). Kervan Kitapçılık Basın Sanayi ve Ticaret.

URL-1: Emecen, F. (2009). *Selim I*. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/selim-i> (E.T.: 14.10.2025)

URL-2: Çakır, E. (2015). *Müderris, Yahya Efendi, Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muderris-yahya-efendi-besiktasli> (E.T.: 14.10.2025)

Poet- Narratives and Biographical Dictionaries of Poets: A Comparative Analysis*

Ecem GÜRSU**

Abstract

The Turkish literary tradition is a deep-rooted and rich heritage encompassing various genres. One branch of this tradition consists of works with biographical content. Among them, it is possible to identify literary genres that focus specifically on the lives of poets. These genres have manifested differently within folk literature; they appear as şairnâme (poet-narratives), while in divan literature, they take the form of şuarâ tezkireleri (biographical dictionaries of poets). Both types present the biographical and literary dimensions of poets within the limitations of their respective forms. This study aims to examine the similarities and differences between şairnâmes and şuarâ tezkireleri through a comparative analysis and to demonstrate with examples that these two genres should not be considered equivalent. While şairnâmes serve the valuable function of recording poets' names in history and preventing their obscurity, they often provide only superficial information. In contrast, şuarâ tezkireleri offer a more detailed portrayal of poets' lives and enrich their content with examples of poetry. Therefore, each type holds a distinct place and value within Turkish literary history. The findings of the study indicate that treating these two independent genres as equivalents would mean disregarding the unique characteristics and contributions of each.

Keywords

Şairnâme, Şuara Tezkiresi, Âşık Ömer, Ruhsatî, Latifi's Dictionary, Heşt Behişt

* **Date of Arrival:** 01.08.2025

Date of Acceptance: 30.10.2025

Atıf: Gürsu, E. (2025). Şairnâmeler ve Şuarâ Tezkireleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* (TURANusbb), 9: 82-94.

** Doctoral Student, Hacı Bayram Veli University, ANKARA/TÜRKİYE. E-mail: ecem.grsu@gmail.com ORCID: 0000-0002-6685-9198

Сравнительный Анализ Жанров Шаирнаме и Тазкире*

Эджем ГУРСУ**

Аннотация

Богатая турецкая литература представляет собой традицию, включающую в себя различные жанры. Одной из ее составляющих являются произведения биографического характера. Часть этих произведений, посвященных жизни поэтов, в различных формах находит отражение как в народной традиции, так и в диванной поэзии. Произведения такого рода, именуемые в народной литературе как «шаирнаме» (şairnâme), а в диванной как «тезкире поэтов» (şuarâ tezkiresi), дают максимально полные биографические данные и раскрывают литературные особенности поэтов. Цель данного исследования – продемонстрировать посредством сравнительного анализа различия и сходства между шаирнаме и тезкире поэтов, а также почему эти два жанра нельзя считать эквивалентными. Шаирнаме является ценным жанром, так как хранят в себе имена и информацию о поэтах, но как правило, предоставляют лишь поверхностную информацию. В то время как тезкире поэтов, напротив, более подробно исследуют жизнь поэтов и обогащают повествование поэтическими примерами. Таким образом, оба жанра имеют отдельное место и ценность в нашей литературе. Выводы, сделанные в ходе исследования, показывают, что отождествление этих двух самостоятельных жанров приводит не учитыванию их уникальных особенностей.

Ключевые слова

Шаирнаме (трактаты о поэтах), Тазкире поэтов, Сборники Шуары, Ашик Омер, Рухсати, Тазкире Латифи, Хешт-Бехешт

* * Дата поступления статьи: 01.08.2025

Дата принятия статьи: 30.10.2025

Atıf: Gürsu, E. (2025). Şairnâmeler ve Şuarâ Tezkireleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* (TURANusbb), 9: 82-94.

** Аспирант, Университет им. Хаджи Байрама Вели, АНКАРА/ ТУРЦИЯ. Электронная почта: ecem.grsu@gmail.com ORCID: 0000-0002-6685-9198